

Яковлева С. В.,

аспірантка

Київського університету права
Національної академії наук України

ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ НЕПОВНОЛІТНИМИ У СФЕРІ НЕЗАКОННОГО ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН, ЇХ АНАЛОГІВ ТА ПРЕКУРСОРІВ

Анотація. Стаття містить аналіз наукових досліджень проблем визначення об'єкта кримінальних правопорушень, що вчиняються неповнолітніми у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів. Авторка приділила увагу дискусійним питанням визначення об'єкта кримінального правопорушення, що є актуальними в теорії кримінального права України та вказала, що ціннісна концепція об'єкта кримінального правопорушення є найбільш оптимальною і дозволяє повно змодельовувати об'єкт злочинів проти здоров'я населення.

У науковій статті проаналізовані проблеми визначення родового, видового та безпосереднього об'єкта кримінальних правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів. Відзначено, що визначення безпосереднього об'єкта вказаних кримінальних правопорушень, що вчиняються із залученням неповнолітнього, має свою специфіку, адже він стосується кримінально-правової охорони прав і законних інтересів неповнолітніх осіб.

Підкреслено, що терміни «здоров'я особи» та «здоров'я населення» варто відмежовувати. В основу такого відмежування покладено не тільки кількісні показники, а й змістовні. Адже особливістю поняття «здоров'я населення» є те, що воно спирається не тільки на медичні характеристики, а й більшою мірою на соціальні його компоненти.

Відзначається, що основним безпосереднім об'єктом кримінальних правопорушень, що вчиняються неповнолітніми у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, є здоров'я населення як врегульована нормами права сукупність суспільних відносин, що забезпечують певний ступінь фізичного, психічного і психологічного благополуччя невизначеного кола осіб. Окрім того, варто виділити додатковий безпосередній об'єкт, який в окремих кваліфікованих (особливо кваліфікованих) складах виступає обов'язковим – інтереси неповнолітніх, умови нормального розвитку і правильного морального виховання неповнолітніх, громадський порядок тощо.

Ключові слова: об'єкт кримінального правопорушення, наркотичні засоби, психотропні речовини, аналоги наркотичних засобів, прекурсори наркотичних засобів, неповнолітні.

Yakovlieva S. V. Object of criminal offenses committed by juveniles in the field of illegal trafficking in drugs, psychotropic substances and substances

Abstract. The article contains the analysis of scientific research on the problems of determination the object of criminal offenses committed by minors in the field of illicit trafficking in narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues and precursors. The author pays attention to the debatable issues of defining the object of criminal offense, which are relevant in the theory of criminal law of Ukraine. What is more, it is pointed out that the value concept of the object of criminal offense is the most optimal and allows to model the object of crimes against public health fully.

The scientific article analyzes the problems of determination the generic, specific and direct object of criminal offenses in the field of illicit trafficking in narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues and precursors. It is noted that the definition of the direct object of these criminal offenses, which are committed with the involvement of a minor, have its own specifics, as it relates to the criminal protection of the rights and legitimate interests of minors.

It is emphasized that the terms “personal health” and “public health” should be distinguished. The basis of such a distinction is based not only on quantitative indicators, but on the content. Thus, the peculiarity of the concept of “population health” is that it is based not only on medical characteristics, but also on its social components to a greater extent.

It is noted that the main direct object of the criminal offenses committed by minors in the field of trafficking in narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues and precursors, is public health, which is defined as a set of social relations that provide a certain degree of physical, mental and psychological well-being of an indefinite number of people, regulated by law. In addition, it is necessary to highlight the additional direct object, which in some qualified (especially qualified) warehouses is mandatory. It includes the interests of minors, the conditions of normal development and proper moral education of minors, public order, etc.

Key words: *object of criminal offense, narcotic drugs, psychotropic substances, analogues of narcotic drugs, precursors of narcotic drugs, juveniles.*

Постановка проблеми. У сучасному світі незаконний обіг наркотичних засобів має стійку тенденцію до зростання. Особливо це вбачається останні два десятиріччя. Ми можемо впевнено відзначити, що така тенденція негативно впливає на громадський порядок, моральні устої, економіку та політику будь-якої держави. Незаконний обіг наркотиків є транснаціональною проблемою. Особливе занепокоєння викликає поширення наркоманії серед неповнолітніх осіб, а також залучення їх до вчинення кримінальних правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів. Правові бар'єри, які ускладнюють незаконний обіг цих небезпечних речовин, сформовані як на національному, так і на міжнародному рівнях, проте вони не є досить ефективними. У Резолюції Генеральної Асамблеї ООН від 14 грудня 1990 р. вказано про загрозову безпеку, пов'язану з незаконним обігом наркотичних засобів та психотропних речовин, тяжкість цих кримінальних правопорушень, а також недосконалість системи заходів протидії цьому явищу, які застосовуються на національному, регіональному та міжнародному рівнях. Окрім того, підкреслено, що чинне законодавство спеціально не передбачає кримінально-правове переслідування осіб, які залучають неповнолітніх до вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів. Уважаємо, що вказані аспекти потребують детального вивчення, спеціальної законодавчої регламентації, що дозволить уникнути помилок у правозастосовній практиці, а також у кваліфікації вказаної групи кримінальних правопорушень.

Очевидно, що ефективність регламентації даної категорії кримінальних правопорушень на пряму залежить від доктринального визначення окремих елементів складів криміналь-

них правопорушень, що вчиняються неповнолітніми у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів. Передусім потребує уточнення та конкретизації об'єкт цієї групи кримінальних правопорушень. Питання щодо об'єкта кримінального правопорушення є досить розробленими в науці кримінального права України. У сучасній юридичній літературі наявна значна кількість підходів до визначення об'єкта кримінального правопорушення, а також його класифікації. Науковцями слушно відзначалось, що проблема об'єкта кримінального правопорушення є однією з найскладніших і суперечливих у теорії кримінального права [2, с. 3].

Мета статті. З урахуванням складності феномену, що нами вивчається, убачаємо за необхідне провести категоріальне уточнення окремих положень кримінального закону та доктринальних тверджень з урахуванням специфіки наукового дослідження.

Стан дослідження. Дослідженням змісту об'єкта кримінального правопорушення були присвячені наукові праці таких учених, як В.М. Білоконев, С.Б. Гавриш, В.К. Гришук та В.Л. Оргинський, В.П. Ємельянов, М.Й. Коржанський, О.М. Костенко й А.В. Ландіна-Виговська, О.М. Кривуля та В.М. Куц, П.С. Матишевський, Ю.В. Орлов, В.М. Трубников, Є.В. Фесенко тощо.

Виклад основного матеріалу. Перш ніж перейти до аналізу безпосереднього об'єкта кримінальних правопорушень, що вчиняються неповнолітніми у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, необхідно визначити, що треба розуміти під об'єктом кримінального правопорушення, розглянути поділ об'єктів на основні види.

Нині однією з найбільш поширених є концепція визначення об'єкта кримінального правопорушення як суспільних відносин. На

противагу їй упродовж 1990-х рр. була сформована ціннісна концепція об'єкта кримінального правопорушення, що слушно вважається однією з найбільш вагомих альтернатив концепції «об'єкт злочину – суспільні відносини» [4, с. 111]. Основні положення ціннісної концепції викладені в численних роботах Є.В. Фесенка [5; 6] й отримали свій розвиток та підтримку серед українських криміналістів, наприклад у працях П.С. Матишевського і П.П. Андрушка [7, с. 96–101; 8; 9, с. 47–48]. Ціннісна концепція Є.В. Фесенка виходить із того, що цінності – це об'єкти, які мають суттєве позитивне значення для окремих осіб, соціальних груп і суспільства загалом [4, с. 114]. Детально не заглиблюючись у дискусію щодо визначення об'єкта кримінального правопорушення, зазначимо, що найбільш обґрунтованою вбачається концепція «об'єкт кримінального правопорушення – соціальні цінності». Ми підтримуємо позицію Є.В. Фесенка, який стверджує, що «більш точно, специфічно і повно можна змоделювати об'єкт злочинів проти здоров'я населення лише вирішуючи це питання з позиції згаданої вище ціннісної теорії об'єкта злочину» [5, с. 90].

Загально визнана градація об'єктів кримінальних правопорушень включає чотири ланки: загальний, родовий, видовий та безпосередній об'єкт. Загальний об'єкт кримінальних правопорушень визначається ч. 1 ст. 1 Кримінального кодексу (далі – КК) України. Родовий об'єкт кримінальних правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів традиційно визначають як *здоров'я населення*, під яким розуміють суспільні відносини, що відображають фактичний або максимально досяжний в Україні стан організму людей, які в ній проживають чи перебувають, необхідний для забезпечення їхнього біологічного існування, здатності до активного тривалого життя і відтворення здорового людського покоління [1, с. 4]. Однак А.А. Майоров та В.Б. Малінін уточнюють, що загальний об'єкт усіх кримінальних правопорушень, пов'язаних із наркотиками, перебуває в діалектичному зв'язку з родовим і безпосередніми об'єктами, займає проміжне становище між ними і за своїм статусом визначається як *видовий*. Таким «видовим об'єктом зазначе-

ної категорії злочинів є не здоров'я населення як таке, а *безпека здоров'я населення*. Вказівка на безпеку здоров'я населення, як і вказівка на предмет злочинів, пов'язаних із наркотиками, звужує родовий об'єкт – здоров'я населення – до меж видового об'єкта». Автори пропонують під безпекою здоров'я населення розуміти «суспільні відносини, які забезпечують безпеку здоров'я населення від немедичного негативного впливу чи можливого впливу наркотичних засобів, які охороняються кримінально-правовими нормами» [3, с. 116–119].

Дослідивши наукову літературу, дійшли висновку, що загально визнаного та всеохоплюючого визначення поняття «здоров'я» не існує. Передусім це пов'язано з багатогранністю досліджуваного терміна. Проте багато дослідників традиційно продовжують вважати, що розв'язання цього завдання є суто проблемою медико-біологічних наук. Але відзначимо, що здоров'я людини є також проблемою філософії, соціології, психології, педагогіки, юриспруденції та низки інших наук. Брак конструктивного й уніфікованого підходу до визначення здоров'я створює труднощі й невизначеність у результатах наукових досліджень з оцінки впливу різних чинників на здоров'я, визначення рівня здоров'я та компетентного пошуку оптимальних шляхів здоров'язбереження [10, с. 6].

У результаті останніх сучасних досліджень зазначимо, що підхід до визначення поняття «здоров'я» дещо змінився. Здоров'я стало розумітися як процес формування й підтримання динамічної рівноваги організму на соматичному і психічному рівнях на основі біохімічних й інформаційно-психологічних адаптаційних механізмів. Академік В.П. Казначеев підкреслював, що здоров'я – це цілісний багатовимірний динамічний стан, що розвивається у процесі реалізації генетичного потенціалу в умовах конкретного соціального й екологічного середовища і дозволяє людині в різному ступені виконувати її біологічні та соціальні функції; процес збереження і розвитку фізіологічних властивостей, потенцій психічних і соціальних; процес максимальної тривалості життя за оптимальної працездатності й соціальної активності [11, с. 55]. Це визначення можна вважати найбільш вдало представленим із позицій цільових функцій будь-якого суспільства [10, с. 6].

Науковці зазначають, що здоров'я – це багатовимірний феномен і виявляється на індивідуальному і популяційному рівнях. Під *індивідуальним здоров'ям* розуміють динамічний стан збереження й розвитку психофізіологічних функцій індивіда, його оптимальної працездатності й соціальної активності за максимальної тривалості життя. *Популяційне здоров'я* (здоров'я населення, колективне, суспільне або громадське) – це процес соціально-історичного розвитку біологічної і психосоціальної життєздатності населення, яке проживає на певній території, у низці поколінь, підвищення його працездатності та продуктивності колективної праці, зростання екологічного домінування та вдосконалення людини як виду [10, с. 9].

Підкреслимо, що терміни «здоров'я особи» та «здоров'я населення» варто відмежовувати. В основу такого відмежування покладено не тільки кількісні показники, а і змістові. Адже особливістю поняття «здоров'я населення» є те, що воно спирається не тільки на медичні характеристики, а й більшою мірою на соціальні його компоненти.

О.М. Кудрявцева здоров'я населення пропонує розглядати не як суму здоров'я окремих індивідів, а як інтегральну категорію, що детермінується такими чинниками, як політика і стратегія держави, які спрямовані на збереження і поліпшення здоров'я населення, умови взаємодії соціальних груп і виробничих колективів у процесі праці, суспільного життя, у побуті. На здоров'я населення впливають особливості демографічних процесів у країні, показники фізичного розвитку молодого покоління, тенденції змін у характері патології населення тощо [12]. Із цих позицій О.М. Кудрявцева здоров'я населення визначає як «соціально-демографічну категорію, яка відображає здатність членів суспільства повноцінно виконувати функцію з подальшого розвитку суспільства і вести спосіб життя, що забезпечує збереження, зміцнення й розвиток цієї здатності» [12].

Є.В. Фесенко підсумовує, що здоров'я населення – це такий стан організму людей, який є достатнім для забезпечення їхнього біологічного існування, здатності до тривалого активного життя і відтворення здорового людського покоління. У кримінально-правовому аспекті

здоров'я населення виступає як один із компонентів цінностей, що утворюють родовий об'єкт групи злочинів, передбачених розд. XIII Особливої частини КК [5, с. 92].

Складність визначення безпосереднього об'єкта кримінальних правопорушень, що вчиняються неповнолітніми у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, зумовлена передусім особливостями змістової складової частини, що стосується кримінально-правової охорони прав і законних інтересів неповнолітніх осіб.

Уважаємо, що основним безпосереднім об'єктом кримінальних правопорушень, що вчиняються неповнолітніми у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, є здоров'я населення як врегульована нормами права сукупність суспільних відносин, що забезпечують певний ступінь фізичного, психічного і психологічного благополуччя невизначеного кола осіб. Окрім того, варто виділити додатковий безпосередній об'єкт, який в окремих кваліфікованих (особливо кваліфікованих) складах виступає обов'язковим – інтереси неповнолітніх, умови нормального розвитку і правильного морального виховання неповнолітніх, громадський порядок тощо.

Можна впевнено стверджувати, що об'єкт кримінальних правопорушень не вичерпується наведеним вище переліком соціальних цінностей. Негативного впливу зазнають й інші соціальні зв'язки – сімейні цінності, розвиток людини у фізичному та психологічному аспектах. Неповнолітні стають на шлях «злочинної поведінки», учиняють тяжкі й особливо тяжкі злочини проти власності, проти життя та здоров'я особи.

В аспекті вирішення питання щодо визначення об'єкта зазначених кримінальних правопорушень найбільше значення мають поняття й ознаки потерпілого від цих злочинних діянь, належних їм нематеріальних благ, соціальних зв'язків, спрямованих на створення чи збереження цих благ, а також предметів, на які діяв суб'єкт кримінального правопорушення [5, с. 90].

Є.В. Фесенко зазначає, що під час з'ясування поняття «потерпілі» варто мати на увазі, що такі

діяння мають масштабне поширення, їх небезпечні наслідки не локалізуються на окремій персоні, вони полягають у спричиненні шкоди великій кількості людей. Автор авторитетно стверджує, що «потерпілою стороною в результаті вчинення даних злочинів є населення України» [5, с. 90].

Неповнолітні, що залучаються до вчинення кримінальних правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, зазвичай є активними споживачами наркотиків. По суті, неповнолітні водночас можуть виступати суб'єктами і потерпілими від даних кримінальних правопорушень. Уживання наркотиків негативно впливає на розвиток молодого покоління, сприяє поширенню небезпечних інфекційних захворювань (наприклад, СНІДу, гепатиту В, С), знижує імунітет. Уживання наркотиків ніколи не проходить безслідно. Наркоманія – це важке захворювання, що зачіпає всі органи і системи організму.

Здоров'я неповнолітніх – це абсолютне благо, яке повинно перебувати під особливо ретельною охороною держави, адже від здоров'я дітей сьогодні залежить майбутній генофонд нації. Захист здоров'я неповнолітніх є пріоритетним напрямом сучасної політики держави.

Висновки. У результаті проведеного наукового дослідження дійшли висновку, що ефективність регламентації кримінальних правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів залежить від точності доктринального визначення окремих елементів складів кримінальних правопорушень, зокрема й об'єкта. Ученими-криміналістами відзначається, що об'єкт як елемент складу кримінального правопорушення є одним із найскладніших і суперечливих у теорії кримінального права. Детально

не заглиблюючись у дискусію щодо визначення об'єкта кримінального правопорушення, зазначимо, що найбільш обґрунтованою вбачається концепція «об'єкт кримінального правопорушення – соціальні цінності».

Родовим об'єктом кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, традиційно визначають «здоров'я населення». Загальновизначеного та всеохоплюючого визначення поняття «здоров'я» немає. Передусім це пов'язано з багатогранністю досліджуваного терміна.

Підкреслимо, що терміни «здоров'я особи» та «здоров'я населення» варто розмежовувати. В основу такого відмежування покладено не тільки кількісні показники, а і змістові. Адже особливістю поняття «здоров'я населення» є те, що воно спирається не тільки на медичні характеристики, а й більшою мірою на соціальні його компоненти.

У визначенні особливостей безпосереднього об'єкта кримінальних правопорушень, що вчиняються неповнолітніми у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, насамперед варто брати до уваги особливості змістового складника, що стосується кримінально-правової охорони прав і законних інтересів неповнолітніх осіб. Додатковим безпосереднім об'єктом (в окремих кваліфікованих (особливо кваліфікованих) складах виступає обов'язковим) виступають інтереси неповнолітніх, умови нормального розвитку і правильного морального виховання неповнолітніх, громадський порядок тощо. Можна впевнено стверджувати, що об'єкт кримінальних правопорушень не вичерпується наведеним вище переліком соціальних цінностей. Негативного впливу зазнають й інші соціальні зв'язки – сімейні цінності, розвиток людини у фізичному та психологічному аспектах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Кримінально-правова характеристика злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів : посібник для підрозділів Національної поліції у схемах / С.Я. Бурда та ін. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2019. 48 с.
2. Глистин В.К. Проблема уголовно-правовой охраны общественных отношений. Объект и квалификация преступлений. Ленинград, 1979. 127 с.
3. Майоров А.А., Малинин В.Б. Наркотики: преступность и преступления. Санкт-Петербург : Юридический центр «Пресс», 2002. 290 с.

4. Давидович І.І., Задоя К.П. Ціннісна концепція об'єкта злочину в доктрині кримінального права України: проблеми філософського підґрунтя. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. Вип. 4 (29). Т. 1. С. 111–115.
5. Фесенко Є.В. Злочини проти здоров'я та системи заходів із його охорони : монографія. Київ : Атіка, 2004. 280 с.
6. Фесенко Є.В. Об'єкт злочину з погляду реалій. *Юридичний вісник України*. 1997. № 33. С. 75–78.
7. Матишевський П.С. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник для студентів юридичних вузів і факультетів. Київ : А.С.К., 2001. 347 с.
8. Андрушко П.П., Стрижевська А.А. Загальна характеристика злочинів у сфері службової діяльності. *Законодавство України: науково-практичні коментарі*. 2005. № 9. С. 28–87.
9. Андрушко П.П., Стрижевська А.А. Злочини у сфері службової діяльності: кримінально-правова характеристика : навчальний посібник. Київ : Юрисконсульт, 2006. 342 с.
10. Загальна теорія здоров'я та здоров'язбереження : колективна монографія / за заг. ред. Ю.Д. Бойчука. Харків, 2017. 488 с.
11. Казначеев В.П. Теоретические основы валеологии. Новосибирск : Наука, Сиб. отд., 1993. 121 с.
12. Кудрявцева Е.Н. Здоровье человека: проблемы, суждения. *Вопросы философии*. 1987. № 12. С. 98–109.